

НАСТАВА

Коста АЦИЕВСКИ

ПЕДАГОШКА ВЕЧЕР посветена на професорот Томо Томоски

Во организација на Институтот за историја при Филозофскиот факултет во Скопје и на Педагошкиот музеј при Домот на просветните работници “24 мај” од Скопје, на 22 мај 1997 година, во свечената сала на Филозофскиот факултет се одржа педагошка вечер посветена на професорот Томо Томоски, еден од доајените на просветата во Република Македонија.

Во присуство на членови на МАНУ, претставници на Ректоратот на Универзитетот “Св. Кирил и Методиј”, на Институтот за национална историја, Архивот на Македонија, колеги, пријатели, почитувачи на делото на професорот Томоски, членови на неговото семејство, како и голем број поранешни и актуелни студенти, Вечерта ја отвори проф. Димитар Димески, раководител на Институтот за историја, а беседа за животот и делото на професорот Томоски одржа проф. Коста Ациевски. Потоа, свои впечатоци и сеќавања за професорот Томоски евоцираа професорите В. Кушевски, С. Фиданова, Б. Панов, Љ. Ајдински, Ј. Кепеска, како и Л. Лазаров и Ѓ. Донева - Тренчевска. На крајот, од страна на директорот на Педагошкиот музеј, проф. Киро Камберски, на професорот Томоски му беше врачен пригоден дар - уметничка слика, а потоа беше приреден пригоден коктел.

* * *

*

РЕЧ на проф. д-р Димитар Димески

Почитуван професоре Томоски, ценето семејство Томоски, колешки и колеги, драги гости. Има ли попријатна должност и поголема чест од оваа, во овој свечен мајски миг да се отвори педагошката вечер, посветена на нашиот драг професор Томо Томоски, лауреат на Св. Климентовата награда за неизмерни заслуги во просветната сфера!

Со посебно задоволство, ја прогласувам вечерта за отворена, во името на колегиумот на Институтот за историја при Филозофскиот факултет во Скопје и Педагошкиот музеј при Домот на просветните работни-

ци “24 мај”- и тоа, во предвечерието на големиот празник на сèсловенските просветители Св. Кирил и Методиј, патрониот празник на Скопскиот универзитет.

Кога пред неполни две години Институтот за историја при Филозофскиот факултет во Скопје, организираше две научни средби посветени на двајца наши великани, Лапе и Полјански, кои одамна не се веќе меѓу нас, не мислеше на тоа да запре.

Институтот за историја негува посебен пиетет кон сите поранешни негови членови, а особено кон оние кои оставија длабоки траги во грандиозниот мозаик на современата македонска просвета наука и култура.

Меѓу нив се вбројува професорот Томо Томоски, доајен на современата македонска медијеваистика.

Професорот Томоски е еден од корифеите на современото македонско школство и тоа, на сите степени од образованието. Поаѓајќи од неговите, веќе навршени 80 лета длабоко осмислен животен пат и полустолетната релевантна творечка дејност, Институтот за историја, заедно со Педагошкиот музеј, со искрено задоволство и длабоко почитување, му ја приредува оваа пријатна педагошка вечер.

Професорот Томоски има крупни заслуги за развојот и растежот на Институтот за историја, Филозофскиот факултет, Универзитетот “Св. Кирил и Методиј”, Институтот за национална историја, Архивот и музеите на Македонија. Неговото име е неразделно сврзано со публикувањето на историографските и музејски гласила, како и на Годишниот зборник на Филозофскиот факултет во Скопје.

На научен план има сјајни дострели во областа на историографијата, етнологијата, археологијата, архивистиката и музеологијата. Посебна преокупација му е проучувањето и расветлувањето на топонимите. Неговите резултати во рекогносцирањето на средновековните градови, кастели и сл., се од фундаментален карактер за македонската историографија. За разлика од многумина, професорот Томоски не е кабинетски научник. Неговите чести теренски истражувања преку визуелна перцепција на локалитетите претставуваат сигурна гаранција за веродостојноста на неговите научни сознанија. Тој е меѓу ретките научници, кој безброј пати вдолж и вшир ја прокрстарила Република Македонија. Бездруго, тоа е животен напор, достоин за респект.

Како човек е хуман, тивок, ненаметлив. Она што посебно го издвојува од останатите е неговата пословична скромност. Не е познато дека кога и да е ја преферирал сопствената личност пред останатите. Оттаму најмногу му прилега познатата мисла на Блез Паскал: “Сакате ли за Вас добро да се мисли? Немојте Ви е добро за себе да зборувате!” Крајната скромност и едноставност најчесто се привилегија на големите луѓе.

Личноста и делото на професор Томо Томоски, се издига сред неговите современици по големите човечки доблести и несекојдневните научни валери. Среќни сме и горди што го имаме!

Му должиме бескрајна благодарност, за сè она што направи и прави за нас, за нашата наука, за нашата татковина. Оттаму извираат нашите желби за негово крепко здравје, долг живот, лична среќа и нови научни дострели за просперитетот на нашата Македонија.

* *
*

БЕСЕДА на проф. д-р Коста Аџиевски

Дами и господа,

Претставува исклучителна чест и вистинско задоволство да се говори за професорот Томо Томоски, доајенот меѓу великаните на македонската историографија, врвен интелектуалец, кој, заедно со плејадата македонски интелектуалци, сите свои сили и способности ги вгради во темелите на образовниот систем на современата македонска држава. Професорот Томоски, уште од раните повоени години, речиси четири децении континуирано се вградувал во оформувањето и унапредувањето на образованието и на образовниот систем во нашата држава. Тој е еден од втемелувачите на школството во Македонија. Припаѓа на елитата македонски историчари, кои во годините по војната ги ораа првите brazди на македонската историска почва и ги дадоа првите, пионерски, резултати и придонеси во проучувањето на историјата на македонскиот народ.

Животниот пат на професорот Томо Томоски започнува во средината на втората деценија од овој век. Роден е на 22.XII 1915 година во Скопје, каде што завршил основно и средно образование, а потоа ги започнал студиите по историја на Филозофскиот факултет во родниот град. Поради избувнувањето на војната, бил принуден да го прекине студирањето, а студиите ги продолжил по нејзиното завршување на Филозофскиот факултет во Љубљана, каде што и дипломирал во 1948 година.

Во меѓувреме, веќе започнала просветната и педагошката дејност на професорот Томоски. Веднаш по ослободувањето, уште како незавршен студент, тој е вклучен во создавањето и изградувањето наставнички кадар за потребите на образовниот систем, што започнал да се оформува во младата македонска држава. Од јануари 1946 год. до јуни 1948 година е ангажиран како предавач по историја во првата квалификувана школа на македонски јазик - Школата за народни учители "Никола Карев", подоцнешната Учителската школа во Скопје. Притоа, освен за паралелките на македонски јазик, држел настава и во паралелките за учители на албански и на турски јазик. Во исто време, професорот Томоски држел настава по историја и во Специјалната паралелка (за инвалиди од војната), при Учителската школа (1947), во Работничката гимназија (1948), каде што се вршела доквалификација на степенот на образованието, во Државната театарска школа (1947-1949), како и во Средната политичка школа во Скопје (1949), а како предавач бил ангажиран и на Вишата педагошка школа (1947-1949).

Условите за работа биле многу тешки. Се работело без книги, без учебници и други неопходни наставни помагала. Се користела главно

руска литература. Меѓутоа, се работело тимски и со голем ентузијазам. Во такви услови за работа, професорот Томоски покажал евидентни резултати како наставник по предметот историја. Вложувајќи ги сите свои интелектуални сили и способности, со посебен жар и енергија се ангажирал во исполнувањето на поставените задачи и дал огромен придонес во изградувањето на првите учителски кадри, толку неопходни за ширењето на македонската реч, писменост и просвета.

Заради покажаните резултати во двегодишната наставничка дејност, како истакнат историчар - педагог, професорот Томоски во 1948 година бил поставен за прв инструктор, односно, инспектор за наставата по историја во Министерството за просвета на НРМ. Вршејќи ја мошне ангажирано и совесно инспекторската должност, професорот Томоски дал голем придонес во унапредувањето на наставата по историја, во сите видови тогашни училишта. Инструирајќи го првенствено младиот и честопати неквалификуван наставнички кадар, вложувал максимални напори во постигнувањето на што поквалитетни знаења од областа на историјата и во примената на активни наставни методи и нагледни средства, при обработката на наставниот материјал, со цел да се подобри квалитетот на наставата по историја и да се подигне нивото на историското образование.

Поради несомнените квалитети и способности, докажани во тригодишната просветна дејност, професорот Томоски на 1-ви март 1949 година е избран за асистент по историја на Филозофскиот факултет во Скопје, а точно една година потоа, на 1-ви март 1950 год. бил унапреден во звањето предавач по Општа историја на средниот век. Во почетокот на 1958 год., со успех ја одбрал својата хабилитација на тема: "Средновековните градови во нашите клисури" и истата година бил избран за доцент по Општа историја на средниот век. Во декември 1963 год. бил избран за вонреден професор, а во август 1970 год. за редовен професор по истиот предмет. Во тоа звање останал до своето пензионирање во 1983 година.

И по вработувањето на Филозофскиот факултет во Скопје, професорот Томоски, активно и перманентно е ангажиран во работата на републичките просветни органи, во смисла на подобрувањето и унапредувањето на наставата по историја. Особено е значаен неговиот придонес во изработката на првите наставни планови и програми за наставата по историја, како и во изработката на разни упатства и други писмени препораки, што ги донесувал тогашниот републички орган за просвета. Покрај тоа, се пројавувал и како рецензент на ракописи за учебници по историја и на други прирачници и нагледни средства, а бил и активен организатор и учесник на многубројни семинари и курсеви, за стручно изградување на наставниците по историја.

Професорот Томоски дал огромен придонес и во оформувањето, издигнувањето и афирмацијата на македонската историска наука и на историската научна мисла во земјата и надвор од границите на нашата држава. Неговиот научен интерес е насочен, главно, кон проучувањето на македонската средновековна историја. Тој е првиот македонски медијевист, вистински втемелувач и афирматор на македонската медијевистика.

Научната дејност на професорот Томоски започнува со изборот за асистент по историја во 1949 год., а по изборот за предавач по Општа историја на средниот век таа веќе била насочена кон проучувањето на средновековната историја. Определувајќи се за проучување на средновековната историја на македонскиот народ, професорот Томоски пројавил посебен афинитет кон проучувањето на македонските средновековни градови и тврдини, сместени по клисурите на македонските реки и покрај средновековните комуникации. Од ваквиот негов интерес, произлегле компаративните истражувања на податоците од изворите, со нивно проверување и уточнување на теренот. Така започнале, веќе пословичните, теренски истражувања на професорот Томоски, кои во континуитет траат до денешни дни. Професорот Томоски, всушност, е првиот историчар “теренец” во Македонија, познат по своите теренски истражувања и надвор од границите на нашата држава. Трагајќи упорно по средновековните градови и тврдини, евидентирани во изворите, проф. Томоски ја пропатувал, буквално, целата територија на нашата држава, а во еден дел и територијата на Егејска Македонија.

Благодарение на долгогодишните теренски истражувања, инспирирани од податоците во пишаните извори и, особено, на исклучителниот осет за топономастика, професорот Томоски, со рекогносцирање на локалитетите на самиот терен, успеал да идентификува и да убицира голем број средновековни градови и тврдини, а открил и многу други, кои егзистирале во минатото, но во познатите извори не се регистрирани. Од ваквата негова кабинетско-теренска работа, произлегле голем број трудови од исклучително значење за македонската средновековна историја, и за историската географија. Меѓу нив посебно значење има, секако, неговата хабилитација за Средновековните градови во нашите клисури - прв систематски изложен прилог, од овој вид, во македонската медијевистика и од таа гледна точка таа претставува солидна база за натамошните истражувања, како и за проширувањето и продлабочувањето на нашите сознанија за македонските средновековни градови. Во трудот се обработени 9 града по клисурите на Вардар, исто толку по клисурите на Црна Река, 4 града по клисурите на Треска и на Црн Дрим, 3 града по клисурите на Пчиња и 2 града по клисурите на Брегалница, или вкупно 31 средновековен град по клисурите на најголемите реки во нашата држава.

Научниот опус на професорот Томоски опфаќа преку 60 научни и стручни трудови, од кои добар дел се цитирани не само во нашата, туку и во светската медијевистика. Во нив се расветлуваат голем број проблеми од македонското средновековие, но и од поновиот период. Поради ограниченото време, во оваа пригода ќе споменеме само дел од неговата богата научна продукција.

Професорот Томоски е еден од авторите на колективниот труд "Историја народа Југославије" (1953), каде што сам и во коавторство со Б. Графенауер и Д. Ташковски ги обработил деловите во кои се презентира историјата на македонскиот народ, од пропаѓањето на Самуиловото царство до крајот на XIV век. Овој труд, всушност, претставува прва, иако нецелосна, синтеза на историјата на македонскиот народ во средниот век. Потоа, во првата, тритомна, Историја на македонскиот народ (1969), во Првиот том ја обработува македонската историја во XIII и XIV век, а учествувал со свои прилози и во колективниот труд "Енциклопедија Југославије". Професорот Томоски е и еден од авторите на монографиите: Прилеп и Прилепско низ историјата (1971), Тетово и Тетовско низ историјата (1982) и Штип и Штипско низ историјата (1986), каде што ја обработува, самостојно или во коавторство, средновековната историја на наведените градови и нивните подрачја. Покрај тоа, професорот Томоски е еден од авторите на колективниот труд Историја на македонскиот народ, на руски јазик, во издание на МАНУ (1986 год.), каде што го обработува средновековниот период, поточно, времето од IV до XIV век.

Резултатите од историјата на средновековните градови, од топоним-ијата и од ономастиката, професорот Томоски ги објавил во повеќе научни и стручни списанија и зборници, како и во други публикации. Од објавените научни резултати посебен интерес предизвикале, не само во нашата, туку и во светската научна јавност, неговите трудови: Исправки и дополненија на некои карти од средновековната историја на Македонија, Белешки по повод воениот поход на Андроник III во Македонија во 1330 год., Таорското градиште, Апелативи на нашите средновековни градови, Прашањето на Коџаџик, Полошките хисари во XV век, Белешки за некои месности во Македонија во почетокот на XI век, Средновековните градови во Македонија, Скопската област од XI до XIV век, Средновековни градови во Полог, Две амбории од македонските дебри, Морозвиждската епископија, Овче Поле во средниот век, Средновековни градови во Македонија меѓу реките Вардар, Брегалница и Лакавица, Преспа во средниот век, *Butela civitas Pelagoniae*, Прилог кон топографијата на Климентовата епархија, Белешки за неколку малку познати места во средновековна Македонија, Мокрос во историјата на македонскиот народ, *Entwurf einer Karte von Burgen in Makedonien*, Каде

лежел средновековниот град Соск, Записи за средновековниот Девол, Записи за Власите во Македонија во средниот век и неговиот, засега, последен труд, Записи за Другувитите во Македонија, објавен во јубилејниот Годишен зборник на Филозофскиот факултет во Скопје за 1996 година, како и многу други, кои заради просторната и временската ограниченост не сме во можност да ги наведеме.

Освен трудовите од средновековната историја на македонскиот народ, професорот Томоски обработува и прашања од поновата македонска историја. Во таа смисла посебна вредност има неговата обемна публикација под наслов: Документи од Виенската архива за Македонија 1879-1903, во која се презентирани 46 документи од наведениот период, со превод на македонски јазик, како и трудот под наслов: Населението на Битолскиот санџак во 1897 година според статистичкиот преглед на австроунгарскиот вицеkonzул А. Крал.

Резултатите од своите научни истражувања, професорот Томоски ги соопштил и на повеќе конгреси, симпозиуми, научни средби, семинари и други научни собири, а учествувал и на X меѓународен конгрес на историчарите што се одржал во Рим во 1955 година.

Во исто време, професорот Томоски дал значаен придонес во формирањето и афирмацијата на повеќе врвни институции во нашата држава, меѓу кои на Институтот за национална историја, Архивот на Македонија, Археолошкиот музеј на Македонија, а евидентен е неговиот придонес и во формирањето и работата на Сојузот на историските друштва на Македонија.

Професорот Томоски дал посебен придонес и во афирмацијата на повеќе научни и стручни списанија во Македонија. Тој е еден од основачите на списанието "Историја", а придонел, исто така, и за афирмацијата на Гласникот на Институтот за национална историја, Годишниот зборник на Филозофскиот факултет во Скопје, Жива Антика, Културно наследство и др.

Мошне богата и сестрана е општествената и стручната активност на професорот Томоски на Филозофскиот факултет, но исто така и надвор од него. Таа, всушност, започнала уште во студентските денови, кога во учебната 1936/37 год. ја вршел должноста претседател на Историското студентско друштво на тогашниот Филозофски факултет. Во два мандати (1959 и 1963 година) бил продекан на Филозофскиот факултет, претседател на Советот на Филозофскиот факултет, шеф на Катедрата за историски науки и член на многу други тела и комисии на факултетот.

Професорот Томоски пројавил видна активност и надвор од Факултетот. Два пати бил претседател на Историското друштво на Македонија, претседател на Советот на Археолошкиот музеј на Македонија, повеќе пати бил член на Советот на ИНИ, на Советот на

Архивот на Македонија, а членувал, исто така, и во повеќе органи и тела на други научни и културни институции. Зел видно учество и во работата на повеќе комисии при Советот на Секретаријатот за образование и наука на Македонија, а виден придонес дал и во работата на Собранието на град Скопје, како претседател на Советот за култура на Собранието и член на повеќе собраниски комисии.

Професорот Томоски има огромен придонес и во изградувањето на научен подмладок на факултетот и надвор од него. Како ментор или член на комисија, учествувал во одбраната на повеќе магистерски и докторски дисертации од областа на историската наука, етнологијата и други научни дисциплини.

За својата сестрана и пожртвувана работа и огромниот придонес во изградбата и унапредувањето на воспитно-образовниот систем, за придонесот во формирањето и унапредувањето на повеќе научно-просветни и културни институции, како и за развитокот и афирмацијата на македонската историска наука, професорот Томоски е добитник на повеќе одликувања: ордени, плакети и пофалници, од највисоките државни органи и од повеќе други институции. Меѓу нив, посебно значење има, без сомнение, највисоката републичка награда во областа на образованието - наградата Климент Охридски, што ја добил во 1976 година.

Дами и господа,

Импозантна и многустрана е дејноста на професорот Томо Томоски. По многу нешто тој ќе остане уникатен и неповторлив. Се чувствуваме среќни и привилегирани, што имавме и имаме можност да учиме и да се изградуваме на неговото, навистина, импресивно дело. Неговата трудољубивост, педантност, скромност, пословичната самодисциплина, ентузијазмот, строго професионалниот, одговорен, однос кон наставничкиот позив и научната работа, претставуваат неисцрпна инспирација за неговите следбеници, за младите поколенија историчари, кои го продолжуваат неговото дело. Со искрени желби за добро здравје, бодар дух и инспиративна енергија, му посакуваме уште долго да ги следи трагите на пишаните документи, да открива заборавени градови и тврдини и да нè зарадува со нови научни постигнувања.